ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.evlet.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماغالا، قەدىمىي ئىسمۇ، قوليازمىلار كامبىرى

ئادەملەر قېنى؟

ئادىل ئابدۇقادىر

ئادەم بىلەن ئادەمدۇر ئادەم
ئادەم بىلەن بنادۇر ئالەم
ـ خاتىرەمدىن

گېرمانىيە پەيلاسوپى گېگېل: « ھاياتتا پەقەت مەلۇم قىممىتى بار نەرسە مەقسەت قىلىنغاندىلا، ھاياتنىڭ قىممىتى بولىدۇ» دېگەنىكەن. ھاياتلىق كائىناتتىكى مەۋجۇدىيەتكە ئورتاق مەنسۇپ ئۇقۇم. بىراق قىممەت پەقەت ئىنسانلار جەمئىيىتى ۋە يەككە ئىنسانغا مەنسۇپ ھايات پەلسەپىسىگە باغلانغان تولىمۇ مۇرەككەپ ھەم ۋەزىنلىك تېمىدۇر. سوقرات: «ئۆزۈڭنى تونۇ» دېگەن ئىبارىنى ئېيتقاندا، بەلكىم

ئىنكۇ ئابلىز تەرجىمىسىدىن كۆچۈرۈلدى

ھاياتنىڭ قىممىتىنى ئۆز ۋۇجۇدۇڭدىن ئىزدە، دېگەننى بىشارەت قىلغان بولۇشى مۇمكىن. ئادەم پەقەت ئۆزىنىڭ كائىناتتىكى مەۋجۇدلۇقىنىڭ قىممىتىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئورنىنى تولۇق ھېس قىلغاندىلا ئاندىن« ئۆزىنى تونۇش» پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. بىراق بۇ خىل پۇرسەت ئىنسان يارالغاندىن تاكى ئۆلگۈچە بولغان پۈتكۈل ھايات مۇساپىسىگە سىڭىپ كەتكەن، شۇنداقلا ئۇ ئىنسان شەخسىيىتىدىكى كىچىك ئىشلاردىن تاكى ئىنسانىنى دۇنيا بىلەن باغلاپ تۇرغان تاشقى ھادىساتلارغىچە بولغان مۇرەككەپ تېمىلارنى ئۆزىگە مەزمۇن قىلغان بولىدۇ. شۇڭا ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى تونۇش پۇرسىتى بىر تارىخىي پۇرسەت دېيىلسە ھەرگىز خاتا كەتمەيدۇ. مۇبادا ئىنسان بۇ خىل تارىخى پۇرسەتكە ئېرىشەلىسە،

ئۇ ئەرشتىكى پەرىشتىلەرنىڭ سەجدىگاھىغا ئايلىنىش ماقامىغا يەتكەن بولىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە بولغاندا، ئىنسان شەيتانىنىڭ ھەمراھىغا يەنى ئادەم سۈپەتلىك شەيتانغا ئايلانغان بولىدۇ. كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرۇدۇ- غىنى، بۇخىل پۈرسەت ھەممىلا ئادەمگە مەنسۇپ تۇرۇقلۇق، ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەسلىكىدە. شۇڭا دۇنيانىڭ يېرىمى ئادەم بىلەن تولغان بولسا، يېرىمى يەنىلا شەيتان بىلەن تولغان. دۇنيانىڭ ئىجتىمائىيىتىدىكى كۆرەشنى دەل مۇشۇ ئىككى قۇتۇپ شەكىللەندۈرگەن. دۇنيا بىر سەھنە بولمىغاندا ئىدى، ئادەم رول ئېلىش پۈرسىتىگە ئېرىشەلمەيتتى، ئادەم- ئادەم بولمىغاندا ئىدى، ئۇ ئاساسىي رولغا چىقمايتتى. مۇبادا، ئادەم ئادەملىكىنى ئوخشىتالمىسا، ئېنىقكى، ئاساسىي رولغا شەيتان چىقىدۇ.

مىلادى يىلى بويىچە ھېسابلىغاندا، ئىنسانلار جەمئىيىتى 2000 يىللىق تارىخىي مۇساپىنى باشتىن كەچۈرۈپ بولدى. بۇ ئۇزاق تارىخىي مۇساپىگە ئالقىش ياڭرىتىش، مەدھىيە ئوقۇش، بەلكىم ئۆزىمىزنىڭ قىلمىش- ئەتمىشلىرىنى ماختىغاندىن باشقا نەرسە ئەمەس. شۇڭا ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىيات تارىخى ھەققىدە بۇ يەردە ئوشۇقچە نەقىللەرنى كەلتۈرۈپ ئولتۇرمايمىز. تارىخ مەيلى قانداق يارىتىلغان بولسۇن، ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئۆتمۈشى، ئۇ پەقەت ئۆتكەنكى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ كۆرۈنۈشىنى سۈرەتلەپ بېرەلەيدۇ، خالاس. بۈگۈنمۇ كەلگۈسىدىكى بىر تارىخ، شۇنداقلا ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ ئۆتمۈشىدىن پۈتۈنلەي پەرقلىنىدىغان بىر تارىخ. شۇڭا ھەقىقىي مەنىدىكى تارىخ بۈگۈننى ئۆزىنىڭ تەنقىقات ئوبيېكتى قىلمىشى زۆرۈر. شۇنداقلا ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ ئۆتمۈشتىكى خاتالىقلىرىنى قايتا سادىر قىلمىشتىن ساقلىنالايدۇ. ئىنسانلار قاچانكى بۈگۈندىن يىراقلىشىپ كەتسە (بۈگۈنكى ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ بۈگۈنىدىن كۆرە ئەتىسىگە بەكرەك كۆڭۈل بۆلىدۇ)، ئۆزىدىن يىراقلىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا تارىخ تەنقىداتى مېتودىغا تۇزىتىش كىرگۈزۈش، بۈگۈنىنمۇ تارىخ تەنقىداتىنىڭ ئوبيېكتى قىلىش، ئۇنى جەمئىيەتشۇناسلىق، كەلگۈسىشۇناسلىق ئىلمىلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك. ئۆتمۈش بىلەن بۈگۈننى سىلىشتۇرۇدىغان بولساق، ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىياتىدىكى مىسلىسىز ئۆزگىرىشلەردىن ھەيران قالماي تۇرالمايمىز ھەم ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ مەنىۋى قۇرۇلمىسىدىكى پارچىلىنىشنى تولۇق ھېس قىلالايمىز. شۇخىل ئۆزگىرىشلەرگە قارايدىغان بولساق، ئىنسانلار جەمئىيىتىدىكى تەرەققىيات ئاددىيلىقتىن مۇرەككەپلىككە، پۈتۈنلۈكتىن يەككىلىككە قاراپ سىلجىغان، ئەۋزەللىك، ئۈستۈنلۈك تالىشىشنى ئۆزىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى قىلغان. ئىنسانلار جەمئىيىتى تەرەققىيات داۋامىدا قەبىلە، ئىرق، مىللەت، دىننى بىرلىك قىلغان تۇرلۇك مەسلەكلەرگە بۆلۈنگەن. ئىنسانلار بولسا شۇ خىل مەسلەكلەرنىڭ ئىشتىراكچىلىرى سۈپىتىدە دۆلەت، قانۇن، سىياسىي، مۇستەقىللىق، ئەركىنلىك دېگەنگە ئوخشاش ئابستراكت ئۇقۇملارنىڭ ئاكتىپ ئىجراچىلىرىغا ئايلانغان. بۇلار گەرچە ئىنسانلارنىڭ «ئەركىنلىك» ئۇقۇمى ئۈستىدىكى ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ نەتىجىسى بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغىچىلىك «ئەركىنلىك» ئۇقۇمىنى ھېچقانداق بىر پەيلاسوپ چۈشىنىشلىك، قايىل قىلارلىق دەرىجىدە شەرھىلەپ بېرەلمىدى. بۇ جەھەتتە غەرب پەيلاسوپلىرى ئەڭ كۆپ ئىزدەندى. ئۇلار دۆلەتنى ئەركىنلىكنى كاپالەتلەندۈرىدىغان ياخشى قۇرۇلما دەپ قارىدى ھەم دېموكراتىيە، قانۇن ئارقىلىق ئادالەتنى كاپالەتلەندۈرۈشنى ئىزدىدى. گەرچە پلاتوندىن ماركسقىچە بولغان غەرب مۇتەپەككۇرلىرى ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ ئەندىزىسى ئۈستىدە تەكرار ئىزدەنگەن بولسىمۇ مەغلۇب بولدى. پەيلاسوپلار تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان «غايىۋى دۆلەت» قاراشلىرى ئىنسانلارغا ئەركىنلىك ئەمەس، بىرخىل «روھىي چەكلىمە» يۈكلەپ قويدى. ئەمەلىيەت، ئىنسانلارنىڭ قولىدىن ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ ھەرقانداق تارىخىي دەۋرىگە، ھەرقانداق مەدەنىيەت شەكلى، ھەرقانداق ئىنسانلار توپىنىڭ مەنىۋى قۇرۇلمىسىغا ماس كېلىدىغان ھايات ئەندىزىسىنى تۈزۈپ چىقالمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى. ئەمەلىيەتتە پەيلاسوپلار نەزىرىدىكى «غايىۋى دۆلەت» ئىنسانلار باراۋەرلىك ئاساسىدىكى ئەركىنلىكنى تولۇق ھېس قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ نەپسى ئۈستىدىن غالىب كېلەلىگەندىلا رويابقا چىقاتتى. بىراق تارىخنىڭ تەرەققىياتى بۇ خىل مۇمكىنچىلىكنى ئىزچىل ئىنكار قىلىپ كەلدى. ئىنسانلار ئۆزلىرى يەتمەكچى بولغان غايىگە قانچە ئىنتىلگەنسېرى، ئىشتىيى شۇنچە يوغىناپ باردى، ئۇلار قانچە ئىلگىرىلىگەنسېرى، ئۆزىدىن شۇنچە يىراقلاپ كەتتى. نەتىجىدە ئورگانىك قۇرۇلما جەھەتتىن ئوخشاش بولغان ئادەملەرنىڭ مەنىۋى قۇرۇلمىسى جەھەتتىكى پەرق ئۇلارنىڭ ئۆتمۈشى بىلەن بۈگۈننى پۈتۈنلەي ئايرىۋەتتى ھەم ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى قېرىنداشلىق مېھرىنى سۇسلاشتۇرۇۋەتتى. ئىنسانلار تىنچلىق ئىزدىگەنسېرى پاراكەندىچىلىكتىن، ئەركىنلىك ئىزدىگەنسېرى مەنىۋى قۇللۇقتىن قۇتۇلالمىدى. ھالا بۈگۈنكى دەۋرگە كەلگەندە دۇنيا خاراكتېرلىك كرىزىس چىن ئادەملىك مەنىسىنىڭ ئاجىزلىشى، ئادەملىك تەبىئىيىتىنىڭ غەيرىلىشىشى بولۇپ ئىپادىلەندى.

سوقرات: «ئادەم زادى نېمە؟ سەن نېمە قىلماقچى؟» دېگەن سوئالنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، پەلسەپىدە «ئادەم» ھەققىدىكى ئىزدىنىشنىڭ پىلتىسىگە ئوت ياققانىدى. ئۇنىڭ ئادەمنى مەركەز قىلغان ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، دۆلەت ھەققىدىكى پەلسەپىۋى قاراشلىرى ئۆز دەۋرىنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىدىن كۆپ دەرىجىدە ھالقىپ كەتكەچكە، ئۇنىڭ قاراشلىرى ئەينى دەۋردىكى مۇستەبىت كۈچلەرنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويدى. ئۇ، ئۆز

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.swat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قىلىپلار ئامبىرى

كۆزقاراشلىرىنىڭ توغرىلىقىنى ئۆلۈمى بىلەن ئىسپاتلىدى. ئۆلۈش ئالدىدا ئۇ دوستىغا: «كرىتو، مەن ئاسكادىسقا بىر خوراز قەرزدار ئىدىم، ئۇنى ئورنۇمدا قايتۇرۇۋەت» دېگەن ۋەسىيەتنى قالدۇردى. ئۇ ئۆلۈمى ئالدىدا «ئۆزۈڭنى تونۇ» دېگەن ئىبارىنى ھەم كىشىلىك مۇناسىۋەتتىكى ئادالەتنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەندۈرگەنىدى. پلاتون سوقراتقا ئوخشاش مۇنازىرىنى نەزەرىيە ئوتتۇرىغا قويۇشنىڭ ۋاسىتىسى قىلمىدى. ئۇ ئانالىز ھەم مۇھاكىمىنى تاللىدى. ئۇ، سوقراتنىڭ ئەگەشكۈچىسى ئىدى. ئۇ دائىم: «خۇداغا شۈكرىكى، مەن بىر ياۋايى بوپقالماستىن، گرېتسىيىدە يارىتىلىپتىمەن، قۇل بوپقالماستىن، ئەركىن ئادەم بوپتىمەن، ئايال بولماستىن ئەر بوپتىمەن، ئەڭ مۇھىمى شۈكى، مەن سوقرات دەۋرىدە يارىلىپتىمەن» دەيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مېتافىزىكا، ئىلاھشۇناسلىق، ئېتىكا، پسىخولوگىيە، مائارىپ، سىياسىي، سەنئەت توغرىسىدىكى پۈتكۈل قاراشلىرىنى «غايىۋى دۆلەت» دېگەن ئەسىرىگە مۇجەسسەملىدى. «غايىۋى دۆلەت» كېيىن پۈتكۈل غەرب دۇنياسى پەيلاسوپلىرىنىڭ دەرسلىكى بوپقالدى، شۇنداقلا ئۇ غەرب دۇنياسى پەلسەپىسىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. كېيىنكى غەرب پەيلاسوپلىرىدىن نېتزىي، رۇسسېل، گېگېل، فروئىد قاتارلىقلار ئۇنىڭدىن ئىلھام ئالدى. ئېمېرسون پلاتونغا باھا بېرىپ «پلاتون دېمەكلىك پەلسەپە دېمەكلىك، پەلسەپە دېمەكلىك پلاتون دېمەكلىك» دېدى. ھەتتا ئۇ ئىسلام خەلىپىسى ئۆمەر بىننىي خەتتابنىڭ «قۇرئان» نى مەدھىيىلەپ ئېيتقان: «دۇنيادىكى پۈتكۈل كىتابلارنىڭ قىممىتى ‹قۇرئان› غا مۇجەسسەملەنگەن» دېگەن سۆزىنى پلاتوننىڭ «غايىۋى دۆلەت» دېگەن ئەسىرىگە ئىشلەتتى. پلاتون «غايىۋى دۆلەت» تە شەرھىيلىگەن ئېتىكا، سىياسىي، پسىخولوگىيە مەسىلىلىرى كېيىنكى غەرب پەلسەپىسىدە يېتەكچىلىك رول ئوينىدى. ئۇ ھەتتا ئوتتۇرا ئەسىردىكى كاتولىك دىنىنىڭ دېموكراتىيە تۈزۈمىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. ئارستوتېل پەلسەپىنىڭ باشقا مەسىلىلىرىگە قارىغاندا، ئىنسانلارنىڭ تەپەككۇر ئۇسۇلىغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلدى. ئۇ، ئۇستازى پلاتونغا ئوخشاش «غايىۋى دۆلەت» قاراشلىرى ئۈستىدە كۈچەپ توختالمىدى. ئۇ، ئۆزى ياراتقان لوگىكا پېنى ئاساسىدا پەنلەرنى تۈرگە ئايرىدى ھەم پەننىڭ تارىختىكى يېتەكچىلىك ئورنىنى بېكىتتى. ئۇ، ئىنسانىيەت تارىخىدىكى «بىرىنچى ئۇستاز» دېگەن نامغا ئېرىشتى. ئۆز دەۋرىنىڭ ئىلىم ئەھلى ھېسابلانغان ھەربىر ئادەم ئارستوتېلنىڭ كۆز قاراشلىرىنى شەرھلەش، ئۇنى ئۆگىنىشنى ئۆزىگە بۇرچ بىلدى. ئۇنىڭ قاراشلىرى ھەتتا ئىسلام دۇنياسىغا قەدەر تەسىر كۆرسەتتى. تاكى كىشىلەرنىڭ دۇنيا ھەم شەيئىيلەر ھەققىدىكى بىلىشى ئىلمىي كۆزىتىش ھەم تەجرىبە ئارقىلىق ئىلمىي يەكۈنگە ئېرىشكۈچە بولغان ئۇزاق تارىختا ئارستوتېلنىڭ پەن قارىشى غەرب دۇنياسىدا ھۆكۈمران ئورۇندا تۇردى. 15-ئەسىرنىڭ بېشىدىن باشلاپ كىشىلەرنىڭ تەبىئەت ھەم شەيئىيلەر ھەققىدىكى ئىلمىي كۆزىتىش، تەجرىبە خۇلاسىلىرىنىڭ ئېتىراپ قىلىنىشى ھەم كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ ئارستوتېلنىڭ پەن قارىشىدىكى ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلىششقا قاراپ يۈزلەندى. 15-ئەسىرگىچە بولغان غەرب تارىخىدا بەلكىم كۆز قارىشى ئۇنىڭدەك ئۇزۇن دەۋر سۈرگەن ئىككىنچى بىر گىگانت بولمىسا كېرەك. غەرب دۇنياسىنىڭ كېيىنكى پەلسەپە قارىشى پلاتوننىڭ «غايىۋى دۆلەت» نى ئۆزىگە مەنبە قىلىپ، پەن قارىشى دەل ئارستوتېلنىڭ پەنلەرنى تۈرگە ئايرىشىنى ئاساس قىلىپ راۋاجلاندى. 3-ئەسىردىن كېيىن رىم ئىمپېرىيىسىنىڭ يىمىرىلىشى ھەم يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ خارابلىشىشى، غەرب دۇنياسىدا كېيىنكى خرىستىئان دىنىنىڭ يېتەكچىلىكىگە مەنىۋى بوشلۇق ھازىرلاپ بەردى، شۇنداقلا پەلسەپە بىلەن خرىستىئان دىنى ئەھكاملىرىنىڭ ئۆزئارا يۇغۇرۇلۇشى، دىننىڭ تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى. ھەتتا يۇنان مەدەنىيىتى ھەم پەلسەپىسىنى ئۆزىگە خۇرۇچ قىلغان خرىستىئان دىنى دىن تارقاتقۇچىلارنىڭ ۋاسىتىسى ئارقىلىق يىراق جۇڭگو، ھىندىستانغىچە تەسىر كۆرسەتتى. كېيىن خرىستىئان دىنى تەرەققىي قىلىپ دىنى جەمئىيەتلەر غەرب ھاكىمىيىتىدە ھۆكۈمرانلىق ئورنىنى پۈتۈنلەي ئىگىلىۋالدى، دىنىي ئەھكاملارنى شەخسنىڭ ئارزۇسى بويىچە شەرھلەشتى. دىنىي مەزھەپلەر ئوتتۇرىسىدا كەسكىن كۈرەشلەر بولدى. دىن بىلەن پەن ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش كۈچەيدى. برونو، كوپىرنىك، گالىلىي قاتارلىق ئالىملارنىڭ ئالەم، تەبىئەت ھەققىدىكى قاراشلىرى دىنىي جەمئىيەتلەر تەرىپىدىن ئىنكار قىلىندى. ھەتتا برونو دىنىي جەمئىيەت تەرىپىدىن تىرىك كۆيدۈرۈلدى. غەرب دۇنياسىدا بىر مەھەل ھۆكۈمرانلىق ئورنىدا ئولتۇرغان دىنىي جەمئىيەتلەر غەرب پەيلاسوپلىرىدىن سوقرات، پلاتون، ئارستوتېللارنىڭ كۆز قاراشلىرىنىڭ كېيىنكى راۋاجىنى بوغۇپ قويدى. تاكى دىنىي جەمئىيەتلەر ئاغدۇرۇلغانغا قەدەر غەرب دۇنياسىدا دىنىي قىرغىنچىلىق ۋە دىنىي ئاداۋەت، ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشى تارىخنىڭ مۇھىم مەزمۇنى بوپقالدى. شۇڭا كېيىنكى غەرب مۇتەپەككۇرلىرى بۇ دەۋرنى بىردەك غەربنىڭ «زۇلمەت دەۋرى» دەپ ئاتاشتى.

7-ئەسىرگە كەلگەندە ئەرەب يېرىم ئارىلىدا مەيدانغا كەلگەن ئىسلام دىنى ھەم ئۇ ياراتقان شانلىق مەدەنىيەتنىڭ پىداكار ئىجادچىلىرىدىن بولغان يېڭى ئۈممەت دۇنيانىڭ زۇلمەت دەۋرىگە خاتىمە بەردى. پۈتكۈل دۇنيا ئۈمىدكە تولدى. ئىسلام دىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىدا قەدىمقى گرېتسىيىنىڭ پەلسەپە دەۋرىدىكىدەك مۇنازىرە، تالاش-تارتىش ئىچىدە، كېيىنكى خرىستىئان دىنىي جەمئىيەتلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدەك مۇستەبىتلىك ئىچىدە ئەمەس، بەلكى ھەممىگە سەزگۈر، دۇنيا ئىختىلاپلىرىنى تۈگەتكۈچى چاقىرىق سۈپىتىدە، ئىنسان بىلەن

يارانقۇچى ئوتتۇرىسىدا مەڭگۈلۈك مۇناسىۋەت ئورنىتىشنى ئۆزىگە پرىنسىپ قىلىپ مەيدانغا كەلدى. «ئوقۇ، رەببىڭنىڭ نامى بىلەن ئوقۇ» دېگەن تۇنجى ۋەھيي زېمىن قوينىغا چۈشۈش بىلەن تەڭ دۇنيا تارىخىدىكى يارانقۇچى بىلەن يارالغۇچى ئوتتۇرىسىدىكى ئاخىرقى دىئالوگ ھەم مۇناسىۋەت باشلانغانىدى. شۇنداقلا زېمىن سەتھىدە چىن مەنىدىكى ئىنسان بىلەن يېڭى بىر ھۆكۈمرانلىق تەڭ ئاپىرىدە بولغانىدى. قىسقىغىنا 23 يىل ئىچىدە ئۇ پۈتكۈل دۇنيانى ھەيران قالدۇرغان بولسا، بىر ئەسىرگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى بىلدۇردى. ئۇ يېڭى بىر كۈچ، يېڭى بىر مەنىۋى ئىنقىلاب سۈپىتىدە ئوتتۇرا ئەسىردىكى دۇنيا زۇلمىتىنى يىمىرىپ تاشلىدى، شۇنداقلا دۇنيادىكى خرىستىئان دىنى ۋە باشقا بارلىق ھۆكۈمران ئىدىيىلەرنىڭ ئورنىنى ئىگىلەپ، دۇنياغا يېتەكچىلىك قىلىشقا باشلىدى. ئىسلام دىنىنىڭ ئىلاھىي پرىنسىپلىرىنى ئۆزىگە ئۆلچەم قىلغان يېڭى بىر جامائە بۇ يېتەكچىلىك بۇرچىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانىدى. ئۇلار ئىنسانىيەت تارىخىدا ئادەملىكنىڭ ھەقىقىي ئۇلگىسىنى يارىتىپ، كېيىنكى ئىنسانىيەت جەمئىيىتى ئۈچۈن يېڭى بىر ھايات ئەندىزىسىنى بەرپا قىلدى. شۇ دەۋرنى كېيىنكى زامان دانىشمەنلىرى بىردەك« ئىنسانىيەتنىڭ مۇپەسسەل ھايات ئەندىزىسىنى يارىتقان دەۋر» دەپ قارىدى. ھەم شۇ دەۋرنىڭ بەرپاچىسى، ئىسلامىيەت پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئالىي ئۇنۋانلارنى بېرىشتى. بىراق ئۇمىد ھەم ھەقىقەتنى ئۆزىنىڭ خۇرۇچى قىلغان ۋەھىينىڭ كېيىنكى راۋاجى ئوخشاشلا خرىستىئان دىنى دۇچ كەلگەن كرىزىسقا دۇچ كەلدى. خرىستىئان ئەقىدىسىنىڭ جاھىل مۇرتىلىرى ھەم غەرب پەلسەپىسى يارانقان ئەركىنلىك، دېموكراتىيە قاراشلىرىنىڭ تەرغىباتچىلىرى ئىسلام دىنىنىڭ ئىزگۈلىكى ھەم ئەپۇچانلىقى بىلەن قارشىلاشتى. ئىسلام دىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىدا دەسلەپ مەيدانغا كەلگەندە لايدىن ياسالغان بۇتلارنى چېقىپ كىشىلەرنى مۇشرىكلىكتىن قايتۇرغان بولسا، كېيىنكى دەۋرلەرگە كەلگەندە لايدىن ئەمەس، بەلكى قەلبلەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى تۇرلۇك ئىدىيىلەردىن توزۇلگەن جاھىل مۇشرىكلىققا دۇچ كەلدى. بۇخىل مۇشرىكلىقنى بۇت چاققاندەك ئاسانلا چېقىپ تۈگەتكىلى بولمايتتى. بۇ بىر مەيدان كۈرەش تارىختىكى ھېچقانداق بىر كۈرەشكە ئوخشمايتتى. ئۇنىڭدا شەخسنىڭ ھۆكۈمرانلىقى، دۆلەت، مىللەت مەقسەت قىلىنمىغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىسلام دىنى بىلەن غەيرىي دىن ھەم ئىدىيىلەر ئوتتۇرىسىدا كەسكىن كۈرەش باشلاندى. بۇ، تارىختىكى نۇرغۇن قانلىق پاجىئەلەرگە، خرىستىئان مۇرتىلىرىنىڭ شەرقە يۈرۈش قىلىشىدەك بەدەل تۆلەشلەرگە سەۋەب بولدى. قانلار دەريا-دەريا ئاقتى، ئەمما كۈرەش توختىمىدى. تاكى بۈگۈنگىچە بۇ كۈرەش داۋاملىشۋاتىدۇ. بۇ كۈرەشنىڭ شەكلى، ئۇسۇلى، سەۋىيىسى ئۆزگەرگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ مەزمۇنى ئۆزگەرمىدى، يەنى بۇ كۈرەشتە ئادەملەردىن ئۇستۇن تۇرۇدىغان بىرخىل ھۆكۈمرانلىقنىڭ زېمىنىدىكى ئورنىنى تالىشىش ئاساسىي مەقسەت قىلىنىدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئادەملەر ئاساسىي رول ئالدى، ھېچكىم قىلمىشىنى خاتا دېمىدى، ھېچكىم ھېچكىمگە يول قويمىدى.

دۇنيا شۇ يوسۇندا راۋاجلىنىپ 18-ئەسىرگە كەلگەندە، ئىسلام دىنىنىڭ دۇنيادىكى يېتەكچىلىك ئورنىنىڭ ئاجىزلاپ قالغانلىقى ئاشكارىلاندى. 7-ئەسىردىن باشلاپ 18-ئەسىرگىچە گەرچە ئىسلام دىنى ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تولۇق ئادا قىلىپ بولالمىغان بولسىمۇ، لېكىن كېيىنكى ئۇممەتلەردە شەكىللەنگەن روھىي بىخۇتلۇق ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى ھەم ئىجادچانلىقىنى يوقاتقانىدى. تۆت خەلىپە دەۋرىدىن كېيىن باشلانغان ئىسلام دىنىدىكى «مەزھەپچىلىك» ، دىنىي بىرلىك ھەم دىنىي مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىش تۇيغۇسىدىن غالىب كېلىپ، كېيىنكى ئىسلام دۇنياسى تۈگىمەس تەپرىقىچىلىككە پېتىپ كەتتى. «قۇرئان كەرىم» دىكى: «(ئى مۇھەممەد ئۇممىتى) سىلەر ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇدىغان ئاللاغا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۇممەتسىلەر» دېگەن چاقىرىقنىڭ روھى ئۇنتۇلدى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھەم تۆت قانۇنلۇق خەلىپىدىن كېيىن ئىسلام ھۆكۈمرانلىرى گەرچە دىننى راۋاجلاندۇرۇشنى ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي پروگراممىسىدا مۇھىم ئورۇنغا قويغان بولسىمۇ، لېكىن مۇكەممەل دىنىي ھاكىمىيەت ئەندىزىسىنى يارىتالمىدى ھەم ئىسلام مۇتەپەككۇرلىرى بۇ جەھەتتە غەرب مۇتەپەككۇرلىرىغا ئوخشاش چوڭقۇر ئىزدەنمىدى. ئوسمان خەلىپىلىكى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن بولسا پۈتكۈل ئىسلام دۇنياسىدىكى سىياسىي بىرلىك پارچىلاندى. شۇنداقلا مۇسۇلمانلار دۇنياسىدىكى مەنىۋى بىرلىك چوڭ كرىزىسقا دۇچ كەلدى. بۇ، ئىسلام دۇنياسى ئۈچۈن تارىخىي خاراكتېرلىك بۇرۇلۇش بوپقالدى. ئەھلىسىلىپىنىڭ سەككىز قېتىم شەرقە يۈرۈش قىلىپ قاتتىق يېڭىلىشى، ئىسلام دىنى بىلەن خرىستىئان دىنى ئوتتۇرىسىدىكى تارىخىي مۇرەسسەسىزلىكنى شەكىللەندۈرۈپ، مۇسۇلمانلار بىلەن خرىستىئانلار ئوتتۇرىسىدىكى تارىخىي ئۆچمەنلىككە سەۋەب بولغانىدى. خرىستىئان مۇخلىسلىرى ئىسلام دىنى ھەم مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى ئۆزلىرىنىڭ تارىخىي دۇشمىنى دەپ قاراپ، ئۇلاردىن ئۆچ ئېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ تارىخىي پۇرسەت كۈتۈپ يۈرۈشكە مەجبۇر ئىدى. 18-ئەسىرگە كەلگەندە ئۇلار ئىسلام دىنىنىڭ دۇنيا ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئورنىنى تەۋرىتىۋەتتى.

18-ئەسىردىن كېيىن غەرب ئەللىرىدە مەيدانغا كەلگەن سانائەت گۈللىنىشى ھەربىكىتى غەرب دۇنياسىنى «ئەدەبىيات-سەنئەت ئويغىنىشى»

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كالىشتى مەھىر ۋە قىلىنمىلار ئاھىرى

دەۋرىدىكىدىن كۆپ دەرىجىدە كۈچلۈكلەشتۈرۈۋەتتى. بۇ ھەرىكەت مەنىۋى جەھەتتىن پۈتۈنلەي «ئەدەبىيات-سەنئەت قايتا ئويغىنىشى» دەۋرىدە ئىتالىيە، گېرمانىيە، فرانسىيىدە مەيدانغا كەلگەن «مودېرنىزم» چە قاراشلار (غەربتە مەيدانغا كەلگەن ھازىرقى زامان ئىدىيە دولقۇنى، ھازىرقى زامان تۇرمۇش ئۇسۇلى، ھازىرقى زامان سەنئەت ئېقىمى، ھازىرقى زامان تەتقىقات ئۇسۇلى) نى ئۆزىگە خۇرۇچ قىلغانىدى. بۇخىل مودېرنىزمچە قاراشلار دەل بۈگۈنكى غەرب دۇنياسىنىڭ مەدەنىيەت، سەنئەت، ئېتىكا - ئەخلاق قاراشلىرىنىڭ ئاساسى ئىدى. ئۇنىڭ يىلتىزىنى سۈرۈشتۈرگەندە، ئۇلار يەنىلا قەدىمقى يۇناندا مەيدانغا كەلگەن ئەركىنلىك، دېموكراتىيە قاراشلىرىنىڭ راۋاجى ئىدى. غەرب دۇنياسىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن پەيلاسوپلاردىن سېپنوزا، ۋولتېر، كانت، شوپىنخاۋېر، گېگېل، نېتزېي، رۇسسېل قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئەسەرلىرىدە ئوتتۇرىغا قويغان «دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، دۆلەت» توغرىسىدىكى قاراشلار پەقەت ئۆز دەۋرىدىكى «غايىۋى دۆلەت» قاراشلىرىنىڭ شەرھىي ئىدى. غەرب دېموكراتىزمىدا دىنىي جەمئىيەتلەرنىڭ ھوقۇقى تارتىۋېلىنغاندىن كېيىن، دىن دۆلەت سىياسىتىدىن چەتلەشتۈرۈۋېتىلدى، شۇنداقلا دىنىي جەمئىيەتلەرنىڭ ئىلگىرىكى ھوقۇقى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دىن پەقەت چېركاۋلارغىلا بەنت قىلىۋېتىلدى. بۇ ھال ئىجتىمائىي مۇھىتتا دىننىڭ رولىنى چەكلەپ قويدى. غەرب پەيلاسوپلىرىنىڭ خرىستىئان دىنىنىڭ قىممەت قارىشىنى چۆرىدىگەن ھالدا ئوتتۇرىغا قويغان دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، مىللەت، مۇستەقىللىق، كىشىلىك ھوقۇق قاراشلىرى كېيىنكى غەرب دۇنياسىنىڭ ئاساسىي يۆنىلىشى بوپقالدى. مۇشۇ ئىككى ئەسىر ئىچىدە دۇنيادا باش كۆتۈرگەن مىللەت، ھوقۇق، دۆلەت، مۇستەقىللىق توغرىسىدىكى قاراشلاردا ھېچكىم ئۇلار ياراتقان ئىدىيە سىستېمىسىنىڭ تەسىرى يوق دېيەلمەيدۇ.

غەرب دۇنياسى دۇنيادىكى يېتەكچىلىك ئورنىنى ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن «غەرب مەركەزچىلىك» تەلىماتىنى بازارغا سالدى. بۇ قاراش كېيىن تەنقىد قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن بىر مەزگىل شۇخىل قاراشقا بەيئەت قىلغۇچىلارنىڭ بولغانلىقى ھەممىگە ئايان. بۇ قاراش ھەم بۇ قاراشنىڭ تەرغىباتچىلىرى كېيىنچە ئۆزلىرىمۇ بىلمىگەن ھالدا دۇنيانىڭ يۆنىلىشىنى بەلگىلەپ قويدى. غەرب پەلسەپىسىدە ئەڭ كۆپ تەكىتلەنگەن نەرسە دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، كىشىلىك ھوقۇق بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئۇقۇملار گەرچە كۆپ سانلىق كىشىلەرگە تونۇش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مەنبەسى ھەم مەناسى نۇرغۇن كىشىلەر ئۈچۈن قاراڭغۇ. غەرب پەيلاسوپلىرى ئوتتۇرىغا قويغان بۇ ئۇقۇملارنى مەيلى قانداق چۈشىنەيلى ياكى قانداق ئىستېمال قىلايلى، ئۇنىڭ كېلىش مەنبەسىنى بىلىۋېلىش زۆرۈر.

غەرب ئىقتىسادىنىڭ گۈللىنىشى، سانائىتىنىڭ راۋاجلىنىشى گەرچە كالىشتى مەھىر قىلسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۆزئىچىگە ئالغان ئومۇمىي ئۇقۇم بىرلا نەرسىنى يەنى شەخسنى ھەم شەخسنىڭ مەنپەئىتىنى مەركەز قىلىشنى ئاساس قىلغان. شۇڭا غەرب پەلسەپىسىدە شەخسنىڭ ئەركىنلىكى ھەم ھوقۇقى ئالاھىدە تەكىتلىنىدۇ. ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان دېموكراتىيە، قانۇن، ھوقۇق توغرىسىدىكى قاراشلار دۇنيانىڭ بىرلىكى، ئىنسانلارنىڭ ئورتاق ھەمكارلىقىنى ئۆزىگە مەزمۇن قىلمىغان. ئەكسىچە شەخسنىڭ ھوقۇقى، ئەركىنلىكى چەكسىز تەكىتلىنىپ، شەخسنىڭ تەرەققىيات ئىستىكى قانۇنىي كاپالەت بىلەن تەمىنلەنگەن. شۇڭا، بۈگۈنكى غەربتە بەچچىۋازلىقنىڭ قانۇنلىشىشىمۇ ھەيران قالارلىق ئەمەس. غەرب دۇنياسىدا بەلكىم ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئەڭ ئاخىرقى «غايىۋى دۆلەت» قارىشى كوممۇنىزم تەلىماتى بولۇشى مۇمكىن. بىراق ئۇ غەربلىكلەرنىڭ مەنپەئەت قارىشىغا ئۇيغۇن كەلمىگەچكە غەربتە يىلتىز تارتالمىدى، ئەكسىچە شەرق زېمىنىدا ئالقىشقا ئېرىشىپ، ئۇنىڭ بىر قىسمى رېئاللىققا ئايلاندى.

18-ئەسىرگىچە بولغان شەرق دۇنياسى مەستخۇشلۇقىدىن يېشىلمىگەن شىرغا ئوخشاش بىخۇت ھالەتتە ئىدى. غەربتە چېلىنغان پاراۋۇز گۈدۈكىنىڭ ئاۋازى دۇنيادا زىلزىلە پەيدا قىلغاندىن كېيىنلا ئۇلار دىققىتىنى ئۆزىدىن دۇنياغا ئاغدۇردى. بۇ ۋاقىتتا غەرب «سانائەت گۈللىنىشى» ھەرىكىتىنى ئاللىبۇرۇن باشلىۋەتكەنىدى. بۇ ھەرىكەت يېقىنقى ئەسىردىكى دۇنيا تەرەققىياتىدا غەربنىڭ پاراۋۇزلۇق ئورنىنى ئاللىبۇرۇن بەلگىلەپ بولغانىدى. غەرب شەرقنى تاشلاپ قويۇپ ئىلگىرىلەپ كېتىۋەردى. غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرىسىدىكى ماددىي تەرەققىيات، مەدەنىيەت جەھەتتە زور پەرق شەكىللىنىشكە باشلىدى. بۇ پەرق بۈگۈنكى دەۋرگە كەلگەندە سىياسىي تۈزۈلمە، دىن، ئىدېئولوگىيە، مەدەنىيەت جەھەتتىكى پەرقنى ئۆزىگە بەلگە قىلدى، دۇنيا شەرق ۋە غەربتىن ئىبارەت ئىككى جۇغراپىيىلىك ئۇقۇمغا پارچىلىۋېتىلدى. شەرق غەربلىكلەرنىڭ نەزىرىدە ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن تۇرۇدىغان جۇغراپىيىلىك بىرلىك دەپ قارالدى. غەرب بولسا، شەرقلىقلەرنىڭ نەزىرىدە پلاتون قۇرۇپ چىققان «غايىۋى دۆلەت» دەپ قارالدى. دېمىسىمۇ غەرب بىلەن شەرق ئىدېئولوگىيە، سىياسىي، دىن، تەرەققىيات قۇرۇلمىسى جەھەتتىن تۈپتىن پەرقلىنىدىغان ئىككى كاتېگورىيە ئىدى. ئىرقىي كەمسىتىش، تاجاۋۇزچىلىق، مەدەنىيەت ئاسسىمىلاتسىيىسى مۇشۇ ئىككى ئەسىردىكى غەربلىكلەرنىڭ شەرقلىقلەرگە بەرگەن سوۋغىسى بوپقالدى. شەرقلىقلەر بولسا، بۇ ئىككى ئەسىردە غەربلىكلەرنىڭ تىلى، دىنى، مەدەنىيىتى، پەن-تېخنىكىسى، تۈزۈلمىسى، پەلسەپىسىنىڭ تەقلىدچىلىرىگە ھەم غەرب ئىستېمال بازىرىنىڭ ئاكتىپ خېرىدارلىرىغا ئايلاندى. دۇنيا شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆزگىرىشكە باشلىدى، دۇنيالا ئەمەس

ئادەملەرمۇ قېلىپتا قۇيغاندەكلا ئۆزگىرىشكە قاراپ يۆزلەندى. بۇخىل ئۆزگىرىش دۇنياغا يېقىن جايلاردا، مەركەزلەردە، شەھەرلەردە ئاللىبۇرۇن كونىراپ ئەكسىگە قايتىشقا يۈزلەنگەن بولسىمۇ، دۇنيادىن جۇغراپىيىلىك ئورۇن جەھەتتە چەتتە قالغان بېكىنمە رايونلاردا ئەمدىلەتىن باشلىنىۋاتىدۇ، شۇنداقلا تازا يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلۈۋاتىدۇ. ئەنئەنىگە قايتىش، ئەنئەنىنى قوغداش چاقىرىقلىرى ئۇنۇم بەرمەيۋاتىدۇ. بەرھەق، زامانىۋىلىقنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمىگەن خەلقلە نىسبەتەن زامانىۋىلىق «ئاچىنىڭ ھالال-ھارامىنى خىلىلمىغىنىغا ئوخشاشلا ئىش».

18-ئەسىردىن كېيىنكى غەرب پەيلاسوپلىرى ئوتتۇرىغا قويغان «مىللىي ھوقۇق»، «كىشىلىك ھوقۇق»، «دېموكراتىيە» توغرىسىدىكى قاراشلار ئۇزۇن مەزگىلگىچە غەربلىكلەرنىڭ خورلىشىغا ئۇچرىغان شەرق زېمىنىدىكىلەرگە دەسلەپكى بىر مەزگىلدە تۇتىيا بىلىنگەنىدى. شۇڭا، شەرق ئۆز چىقىش يولىنى پۈتۈنلەي غەربتىن ئىزدىدى ھەم غەرب سانائىتىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە غەرب پەلسەپىسى، ئىدېئولوگىيىسى، مەدەنىيىتىنى بېرىلىپ تەتقىق قىلدى ھەم تەقلىد قىلدى. بۇ دەل غەربلىكلەرنىڭ شەرقلىقلەردىن كۈتىدىغىنى ھەم ئۇلارنىڭ ئارزۇسى ئىدى. چۈنكى ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن غەرب جاھانگىرلىك - تاجاۋۇزچىلىقنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ھاقارەتلىك ئورنىنى سەزگۈرلۈك بىلەن ھېس قىلغانىدى ھەم دۇنياغا يېتەكچىلىك قىلىش پۈرسىتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى، ئۇنىڭغا قانداق يېتەكچىلىك قىلىش كېرەكلىكىنى ئالدىن مۆلچەرلىگەنىدى. شۇڭا غەربلىكلەر شەرق زېمىنىدا سودا، پەن-تېخنىكا، تەرەققىيات بازارلىرىنى ئېچىپلا قالماستىن، يەنە مەدەنىيەت، ئىدېئولوگىيە دەستۇرلىرىنى بازارغا سالدى. بۇ غەرب ئۇچۇن 19-ئەسىردىن كېيىن پىلانلانغان دۇنياغا خوجىلىق قىلىش غەرىزىنىڭ ئۇزۇن مۇساپىلىق ئاساسى ئىدى. بۇخىل غەرەزنى 20-ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەرب دۇنياسى تولۇق تاماملاپ بولدى. بۇ غەرەزگە يېتىشتە غەرب دۇنياسى زورلۇق، زوراۋانلىق ۋاستىسىنى دۇنيانىڭ ھەممىلا يېرىدە ئىشلەتمىدى. ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىنىڭ پەن-تېخنىكا جەھەتتىكى ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ، شۇنى يەمچۇك قىلىش، تاۋار مەدەنىيىتى دەۋرىدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىش ئارقىلىق دۇنيادىكى كۆپ سانلىق ئادەملەرنى تەقلىدچىلەرگە، چوقۇنغۇچىلارغا ئايلاندۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق تەدرىجىي ھالدا بۇ غەرىزگە يەتتى. بۇجەھەتتە غەرب ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئوينىغان رولى ئالاھىدە ئۇنۇملۇك بولدى. بۇگۈنكى دۇنياغا قارايدىغان بولساق، ئەڭ بازارلىق ماللار، ئەڭ بازارلىق پىكىر ئېقىملىرىنىڭ غەربتىنلا كېلىۋاتقانلىقىنى، شۇنداقلا يەنە شۇنىڭغا ئەگىشىپ شەرمەندىلىك، تەپرىقچىلىق، بۇزۇقچىلىقلارنىڭمۇ غەربتىن كېلىۋاتقانلىقىنى، بۇ ئېقىمنىڭ بەس - بەس بىلەن كېڭىيىپ ئىممۇنىتېت كۈچى ئاجىز مەدەنىيەت، مىللەت تېپىدىكى ئادەملەرنى يالماۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز. بۇ دەل بۇگۈنكى غەربنىڭ يېڭى، شەكلى ئۆزگەرگەن تاجاۋۇزچىلىقنىڭ مەھسۇلى. بۇخىل تاجاۋۇزچىلىقنى غەرب دۇنياسى ئۆز ئېتىقادچىلىرىنىڭ قولى، تىلى، ھەربكىتى ئارقىلىق ئورۇنداپ كېلىۋاتىدۇ. بۇخىل تاجاۋۇزچىلىق قوشۇنى ھازىر دۇنيادىكى ھەممە ئەل، ھەممە مىللەتتىن تېپىلىدۇ. ئۇلار ئۆز قىلمىشلىرىنى تەرەققىيات، زامانىۋى مەدەنىيەت دەپ چۈشىنىدۇ، شۇنداقلا ئۇنى بار كۈچى بىلەن تەرغىب قىلىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىگە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇلار غەربكە ئىمان ئېيتقان، ئۇلار غەربنىڭ چوقۇنغۇچىلىرىدۇر.

سانائەت ئىنقىلابى دەۋرىدىن كېيىن دۇنيا نۇر دەۋرى، ئۇچۇر دەۋرى، سەپىر دەۋرىنى باشتىن كەچۈردى. ھەرقايسى دەۋر پەقەت تەرەققىياتتىكى سۈرئەت تېزلىكى بىلەن خاراكتېرلەندى. بۇ تەرەققىياتلاردا ئادەملەر يەنىلا ئاساسلىق رول ئالدى، شۇنداقلا تارىختىكىگە ئوخشاشلا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتى مەقسەت قىلىندى. ئەمما پەن-تېخنىكا تەرەققىياتىنىڭ يۈكسىلىشى كىشىلەردىكى تەرەققىياتنىڭ مەقسىتىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. بۇرۇن ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىنسانلارنىڭ ئىجادىيىتى، ئىنسانلار ئەمگىكىنىڭ ئاساسلىق مەقسىتى قىلىنغان بولسا، بۇگۈنكى دەۋرگە كەلگەندە ئەۋزەللىك، مەنپەئەت تالىشىش ئىنسانلار ئىجادىيىتى ھەم ئەمگىكىنىڭ ئاساسى مەقسىتى بوپقالدى. بۇخىل مەقسەت غەربنىڭ تەرەققىيات ئىستىكى بىلەن ئۇنىڭغا ماسلىشىشتىن كېلىپ چىققان بېقىندىلىقنى ئۆزگە ھەربىكەتلەندۇرگۈچ كۈچ قىلدى. ئىنسانلارنىڭ تەرەققىيات مەقسىتى ئۆزگەرگەندىن باشلاپ، ئادەملەر ئادەملىككە خاس ئىزگۈلۈكتىن يىراقلىشىشقا باشلىدى. شەيتانىنىڭ تەنتەنە قىلىدىغان دەۋرى يېتىپ كەلدى. ئادەملەر گەرچە دۇنيانىڭ ئۆتمۈشىدىكىگە ئوخشاش قوللۇق، تاجاۋۇزچىلىق، ئىرقىي كەمسىتىشنىڭ تەھدىتىگە دۇچ كەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن توسۇۋالغۇسىز گۈمراھلىق پۈتكۈل دۇنياغا يامراپ كەتتى. بۇخىل گۈمراھلىق پەن-تېخنىكا، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، زامانىۋىلىق دېگەنگە ئوخشاش ئۇقۇملارنى ئۆزىگە مەزمۇن قىلغاچقا، كىشىلەر ئۇنى ئاسان پەرقلەندۇرەلمەيتتى. بۇخىل گۈمراھلىقتا غەرب دۇنياغا يېتەكچىلىك قىلدى. غەربتە پەن-تېخنىكا گۈللەنگەندىن كېيىن، رىقابەت ھەربىر ئادەمنى مەۋجۇدلۇقىنى ساقلاش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە قىستىدى. بۇخىل رىقابەت زامانىۋى ئىقتىسادنىڭ ئىختىراسى سۈپىتىدىكى كارخانا، گۇرۇھ، شىركەتلەر ئوتتۇرىسىدا كەسكىن ئېلىپ بېرىلدى. رىقابەت جەريانىدا ئادەملەر ئۆزلىرى ئىختىرا قىلغان تۇزۇم، تۇزۇلمە ھەم زامانىۋى ئۇسكۇنىلەرنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ كەتتى. ئىنسانلار ئۆز ئىختىرالىرىنىڭ قۇربانى سۈپىتىدە ، ئۆزلىرى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

كەشپ قىلغان ئىجتىمائىي تورنىڭ ئىچىدە تېپىرلاپ هايات كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. سانائەت، سودا، سىياسىي كىشىلەرنىڭ تەقدىرىنى، ئۇلار مەنسۇپ بولۇشقا تېگىشلىك ئىجتىمائىي ئورۇن، ئىمتىيازىنى ئالدىن بەلگىلەپ، كىشىلەرنى ئۆزى ئۈچۈن، يەنى بىرەر دۆلەت، بىرەر مىللەت، بىرەر گۇرۇهنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇردى.

ماۋارىپنىڭ مەقسىتى هەقىقى مەنىدىكى ئادەم تەربىيىلەش ئەمەس، بەلكى ئىجتىمائىي ئېهتىياجنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش بوپقالغاچقا، نەچچە ئون يىل ماۋارىپ تەربىيىسى ئالغان ئادەملەر جەمئىيەت ئىجتىمائىي ئىسلاهاتنىڭ قوشۇنى ئەمەس، بەلكى يۈكىگە ئايلىنىپ قالدى. هەقىقەتنى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆز يۇمالايدىغانلار، هەقىقەتكە تىغ كۆتۈرەلەيدىغانلار، دۇنيانىڭ ئىجتىمائىيلىقىنى بۇلغايدىغانلار بۇگۈنكى ماۋارىپ تەربىيىسىنىڭ مەهسۇلى سۈپىتىدە قەدەمدە بىر ئۈچراپ تۇرۇپتۇ. بۇگۈنكى دۇنيا ماۋارىپىنىڭ مەغلۇبىيىتى دەل ئادەملەرگە ئادەملىك قىممىتىنى، نېمىنى مەقسەت قىلىپ ياشاشنى ئۆگىتەلمىگەنلىكىدە هەم ئۇنىڭغا ئېرىشىشنىڭ مېتودىنى ئىختىرا قىلالمىغانلىقىدا. ماۋارىپ تەربىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكى گەرچە ئادەمنى مەركەز قىلغاندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ماۋارىپ قۇرۇلمىسى، ماۋارىپ مەزمۇنى، ماۋارىپنىڭ مەقسىتى يەنىلا هۆكۈمرانلارنىڭ، هەرخىل سىنىپلارنىڭ ئىرادىسىنى ئۆزىدە ئەكس ئەتتۈرۈپ كەلدى. ئادەملەردىكى ئىندىۋىدۇئال خاراكتېر ماۋارىپقا هۆكۈمرانلىق قىلغۇچى سىنىپلار تەرىپىدىن ئۆزگەرتىۋېتىلدى، شۇنداقلا ئادەملەردىكى تاللاش هوقۇقى ماۋارىپ ۋاستىسى ئارقىلىق تارتىۋېلىندى. نەتىجىدە نەچچە ئون يىللىق ماۋارىپ تەربىيىسىنىڭ قېلىپىدىن چىققان ئوخشاش خاراكتېر، ئوخشاش تەقدىرگە ئىگە ئادەملەر توپى جەمئىيەتتىكى زور كۆپ سانلىقلارنى تەشكىل قىلىپ، جەمئىيەت ئىجتىمائىي مۇهىتىنىڭ ئوقىنى شەكىللەندۇردى. ئۇلار دۇنيانى، ئادەملەرنى ئۆزلىرى ئۆگەنگەن، باشقىلاردىن ئۆلگە ئالغان ئۇسۇل بويىچە كۆزىتىپ، ئادەمنى ئەمەس زامانىنى ئۆلچەم قىلىپ ياشاپ كەلدى. شۇڭا، هازىر بىراۋنىڭ بولمىغۇر قىلمىشى ئۈچۈن ئۇنى ئەيىبلىگىلى بولمايدۇ. ئەيىبلىگىنىڭىزدە بولسا، قارشى تەرەپنىڭ سىزگە بېرىدىغان جاۋابى: «بۇ دېگەن قانداق دەۋر؟» كىشىلەر شۇ دەرىجىدە بېخۇد، گۇمراه هالەتكە كەپقالغانكى، ئۇلار ئۆز بۇزۇقچىلىقلىرىنى زامانغا دۆڭگەپ قويۇشقا ئادەتلەنگەن. ئارىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەرگە زامانىنى ئۆزگەرتىش ئەمەس، زامانغا ماسلىشىش ئېڭى هۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلگەچكە، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كائىناتتىكى مۇقەددەس ئورنىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ، زامان بۇزۇقچىلىقلىرىنى ئۆزلىرىگە كەسىپ قىلغان، ئۆزلىرىنىڭ پەس ئارزۇ - هەۋىسى، نەپسى - خاهىشىغا قۇل بوپكەتكەن. بۇگۈنكى بۇخىل قۇللۇق تارىختىكى ئىنسانلار دۇچ كەلگەن هەرقانداق شەكىلدىكى قۇللۇقتىن ئېغىر هەم مۇستەبىت. ئۇنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلۇش هەرقانداق زۇلۇمدىن قۇتۇلماقتا قارىغاندا تەس. ئۇنىڭغا ئوت ئېچىش هەرقانداق زۇلۇمغا قارشى ئوت ئېچىشتىن تېخىمۇ تەس. بۇ هەقتە ئىسلام كىتابلىرىدا مۇنداق بىر بايان بار: ساهابىلەر بىر قېتىملىق جىهادتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامدىن سوراپتۇ: «يا، رەسۇلەللا، بىز جىهاد قىلىپ بولدۇق، ئەمدى نېمە ئىش قىلىمىز؟» مۇهەممەد ئەلەيهىسسالام مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ: «سىلەر كىچىك جىهادنى ئاخىرلاشتۇردۇڭلار، ئەمدى چوڭ جىهاد قىلىسىلەر، يەنى نەپسى - خاهىشىڭلار بىلەن جىهاد قىلىسىلەر». نەپسى - خاهىشى ئىنسانىنىڭ بىخۇد پۇرسىتىدە قەلبىگە هۆكۈمرانلىق قىلىدىغان شەيتان. ئۇ، ئىنسانىنى بۇگۈنكى دەۋردىكىگە ئوخشاش شەرم - هايا، ئار - نومۇسىنى ئايرىۋېتەلەيدۇ. ئىنسان شان - شەرىپىنى بۇلغىيالايدۇ. ئىنسانىنى هېچنېمىدىن هەتتا يارانقۇچىدىنمۇ ئەيمەنمەيدىغان ئاسىي هالەتكە كىرگۈزەلەيدۇ.

ئادەم بىلەن شەيتان ئوتتۇرىسىدىكى پەرق، ئادەمنىڭ شان - شەرەپ جەهەتتىن شەيتاندىن ئۈستۈن تۇرغانلىقىدا ئىدى. ئادەملەر شەيتانغا ئەگەشكەندىن كېيىنلا شەيتاندىن پەرقلەنمەيدىغان ئادەملەر كۆپەيىپ كەتتى. ئادەم سۈرەتلىك شەيتانلارنىڭ ئاۋۇپ كېتىشى زالالەتنىڭ باشلانغانلىقىنى بىشارەتلەيدۇ. مۇشۇ يېرىم ئەسىر ئىچىدىلا ئىنسانلارنىڭ سەنئەت، مەدەنىيەت نىقابى ئاستىدا يارانقان نەرسىلىرىنىڭ هاياسىزلىقى هەم ئۇ شەكىللەندۈرگەن ئىجتىمائىي كەيپىيات كىشىنى چۆچۈتىدۇ. هېسسىيات، ئېپىپەت، كىشىلىك قىممەت تاۋارلىشىپ كەتكەندىن كېيىن ئىنسانلار هۈزۈرلىنىشقا تېگىشلىك نەرسىلەردىن چىن هۈزۈر ئىزدىمەيدىغان بولۇۋالدى. ئىجتىمائىيەتتىكى بىشەملىك، شاللاقلىق ئادەملەرنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ، جەمئىيەتتىكى بۇزۇقچىلىق هەم شەرمەندىلىكلەرنى تەنقىدلەش كىشىنى ئىككىلەندۈرۈدىغان مەسىلىگە ئايلىنىپ قالدى. بىراۋ مۇبادا ئۆزىنى زامان بۇزۇقچىلىقلىرىدىن چەتكە ئالسا جەمئىيەتتە يالغۇز قالىدىغان، قالاق دەپ قارىلىدىغان ئىجتىمائىي كەيپىيات هەممە يەرنى قاپلاپ كەتتى. ئادەملەر ئۆزگىرىپ ياۋايىلىشىپ كەتتى. بۇ ياۋايىلىق ئىنسانلار ئىلگىرى باشتىن كەچۈرگەن ياۋايىلىقنىڭ مەزمۇنىغا تۇپتىن ئوخشىمايدۇ. بۇرۇن ئىنسانلار كىيىم كىيىشنى بىلمىگەچكە يالىڭاچ ياكى يېرىم يالىڭاچ ياشىغان بولسا، بۇگۈنكى ئىنسانلارنىڭ يالىڭاچ يۇرۇشىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان مۇددىئا هەم غەرەزنىڭ پەسكەشلىكى كىشىگە ئىنسانلار ئۆزىگە لۇت قەۋمىنىڭ تەقدىرىنى چىللاۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىدۇ. ئايالالارنىڭ گىرىم قىلىشى - ئەسلىدە تەبىئىي گۈزەللىكىدىكى نۇقسانلارنى يوشۇرۇش ئۈچۈن مەيدانغا كەلگەن بولۇشى مۇمكىن، ئەمما بۇگۈنكى ئايالالارنىڭ گىرىم قىلىشى ئۇ دائىرىدىن پۈتۈنلەي هالقىپ كەتتى، شۇنداقلا ئۇنىڭ مەقسەت، خاراكتېرى ئۆزگىرىپ كەتتى. جەمئىيەتتىكى پەردازخانىلارنىڭ

كۆپلۈكى، باس - باسلىقى، قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇرۇدىغان غەلجىڭ ئايالارنىڭ ھاياسىز يۈرۈش-تۇرۇشى، ياسىنىشى كىشىگە غەرب فىلىملىرىدىكى كېچىلىك كۆلۈب كۆرۈنۈشلىرىنى ئەسلىتىدۇ. غەربتە مەيدانغا كەلگەن ئىجتىمائىي رىقابەتتە، ئايالار ئازادلىقى ھەرىكىتى غەرب ئايالىرىنى ئۆزلىرىدىكى تەبىئىي ئەۋزەللىكتىن تولۇق پايدىلىنىش پۈرسىتىگە ئىگە قىلدى. ئۇلار ئەرلەر بىلەن بولغان ئىجتىمائىي رىقابەتتە ئۆز ئەۋزەللىكى، ئۆز قىممىتىنى دوغا تىكتى. غەربلىكلەرنىڭ ئائىلە قارىشى، پەرزەنت قارىشى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت ئاساسى بۇ ھەرىكەتنى چەكلىمىدى. شۇنداقلا تۇغۇتتىن ساقلىنىش بۇيۇملىرى ھەم دورىلىرىنىڭ ئىجاد قىلىنىشى ئايالارنى تەشۋىشتىن خالاسكارلىققا ئېرىشتۇردى. نەتىجىدە غەرب دۇنياسىدىكى ئايالار ئەرلەرنىڭ جىنسىي بۇيۇمىغا ئايلىنىپ قالدى. «جىنسىيەت تەربىيىسى» ئىلمىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئەرلەر بىلەن ئايالار ئوتتۇرىسىدىكى نىكاھسىز قىلمىشقا داغدام يول ئېچىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن نىكاھ، ئائىلە كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىكى ئەھمىيىتىنى يوقاتتى. ماتېرىيالارغا ئاساسلانغاندا، دۇنيا بويىچە تۇنجى بولۇپ جىنسىيەت تەربىيىسىنى يولغا قويغان دۆلەت ئاۋستىرالىيە بولۇپ، بۇ دۆلەتتە تۇنجى جىنسىيەت تەربىيىسى يولغا قويۇلغان يىلى بىرقانچە مىليون ئاتىسىز بوۋاق تۇغۇلغانىكەن. تەكشۈرۈشلەردىن ئىسپاتلىنىشچە، يەنە ھازىرقى ئامېرىكا پۇقرالىرى ئىچىدە ئوتتۇرا مەكتەپ يېشىدىكى 80% قىز ئوقۇغۇچى تۇغۇتتىن ساقلىنىش بۇيۇمىنى قانداق ئىشلىتىشنى بىلىدىكەن. 20% تىن كۆپرەك قىز ئوقۇغۇچى ئوتتۇرا مەكتەپ يېشىدىلا ھامىلدار بولۇپ، بالا ئالدۇرۇۋېتىدىكەن. مانا بۇ، بىز ئۆگىنىۋاتقان ھەم ئىنتىلىۋاتقان غەرب دۇنياسى. ئەمدى ئۆزىمىزگە نەزىرىمىزنى ئاغدۇرۇدىغان بولساق، بىزنىڭ ئالىي مەكتەپلىرىمىزنى مەكتەپ ئەمەس، ئىشقىۋازلار ماكانى دېگەن تۇزۇك. ئۆزۈم چىلىقتۇرغان ئەھۋاللارغا قارىغاندا، بۇگۈنكى جەمئىيەتتە قىز-ئوغۇللارنىڭ قولتۇقلىشىپ مېڭىشى، ئاممىۋى سورۇنلاردا ھاياسىز پاراڭ ھەم ھەرىكەتلەردە بولۇشى كىشىلەر كۆندە ئۇچرىتىپ تۇرۇدىغان ئادەتتىكى ئەھۋال. بۇگەرچە ئېغىر مەسىلە بولمىسىمۇ، لېكىن بۇ ئىشنىڭ باشلىنىشى. ھازىرقى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى قىز-ئوغۇللۇق مۇناسىۋەت، ئۇنىڭ راۋاجىدىن قارىغاندا چەكتىن ئېشىپ كېتىشكە يۈزلەنگەن. بۇ يەردە ئۇ ھەقتە توختىلىپ ئولتۇرمايمەن. ئەمما شۇ نەرسىنى ئەسكەرتىپ ئۆتسەم ئارتۇق كەتمەس، دەپ قارايمەن: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ شىنجاڭدىكى ئەيدىز كېسىلىنىڭ ھازىرقى تارقىلىش ئەھۋالى ھەققىدىكى دوكلاتىدا: شىنجاڭدىكى ئەيدىز كېسىلىنىڭ تارقىلىش دائىرىسى يىلسېرى كېڭىيىپ، گىرىپتار بولغۇچىلار سانىنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقى، شىنجاڭنىڭ يۇنىنەندىن قالسىلا مەملىكەت بويىچە ئىككىنچىسى ئورۇندا تۇرۇدىغان خەتەرلىك رايون بولۇپقالغانلىقى، ئۇرۇمچى، ئىلى رايونىدا ئەھۋالنىڭ بىر قەدەر ئېغىر ئىكەنلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ھەم كېسەللىك تارقىلىش ۋاستىسىنىڭ ئاساسلىقى زەھەرلىك چېكىملىك ۋە جىنسىي مۇناسىۋەت ئىكەنلىكى يەكۈنلەنگەن.

ھازىرغىچە ئىنسانلار ئۆزخاتالىقلىرى ئۈچۈن بەدەل تۆلەپ كەلدى، ئەمما ئىنسانلار خاتالىق سادىر قىلىۋېرىشتىن ساقلىنالمىدى. ئىنسانلارنىڭ خاتالىقى، بولۇپمۇ مۇشۇ ئەسىردىكى ئەجەللىك خاتالىقى ، ئۇلارنىڭ تەكەببۇرلۇقى ھەم يۈگەنسىز ئەركىنلىك تەشەببۇسىنى مەنبە قىلغان. ئۇنىڭ دەللىلى سۈپىتىدە ئىنسانلار ھازىرغىچە مەنبەسى ياكى داۋاسىنى تاپالمىغان ئەيدىز كېسەللىكىنى مىسال كەلتۈرۈش مۇمكىن. بۇ، مۇشۇ ئەسىردىكى غەربنى مەركەز قىلغان جىنسىيەت ئەركىنلىكى تەشەببۇسى كەلتۈرۈپ چىقارغان چوڭ ئاپەت. دۇنيا بانكىسى ئوتتۇرىغا قويغان «ئەيدىز كېسىلىگە توغرا قاراش» دېگەن ھوقۇقلۇق دوكلاتتا: «تەخمىنەن دۇنيادىكى تۆتتىن ئۈچ قىسىم ئەيدىز كېسىلى جىنسىي مۇناسىۋەت بىلەن تارقىلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تۆتتىن ئىككى قىسمى يات جىنسلىقلارنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ئارقىلىق، تۆتتىن بىرى ئوخشاش جىنسلىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئارقىلىق تارقىلىدۇ» دېيىلگەن. دۇنيا ئىقتىسادى گۈللەنگەندىن كېيىن ھەرقايسى ئەللەر ئۆز تەرەققىيات ئەۋزەللىكى ئارقىلىق ئىقتىسادنى گۈللەندۇردى. بۇ، يېڭى كەسپىلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشىنى ئىلگىرى سۈردى. «سايامەتچىلىك كەسپى» يېقىنقى يىللاردا زور ئىقتىسادىي ئۇنۇم يارىتقان كەسپىلەرنىڭ بىرى بوپقالدى، ئەمما بازار رىقابىتى بۇخىل كەسىپلەرنىڭ ساغلام تەرەققىي قىلىشىدا ئەكسىچە رول ئوينىدى. بۇخىل كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ناتوغرا ئۇسۇللار ئارقىلىق سايامەتچىلەرنى جەلپ قىلدى. سايامەتچىلەرنى« جىنسىي مۇلازىمەت» بىلەن تەمىنلەش سايامەتچىلىك كەسپىدە ئومۇملاشتى. بولۇپمۇ تايلاند، ھىندىستان، سىنگاپور قاتارلىق ئەللەردە بۇخىل مۇلازىمەت شەكلى كەڭ ئەۋج ئالغان بولۇپ، ئۇ، سايامەتچىلەرنى جەلپ قىلىدىغان ئاساسلىق ئۇسۇل بوپقالغان. ماتېرىيالارغا ئاساسلانغاندا، تايلاندتا مۇبادا بىر ئائىلىدە قىزتۇغۇلسا، پۈتۈن ئائىلە ئۆزلىرىنى باقىدىغان ئىقتىسادىي مەنبەنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىدىن خۇشھاللىنىدىكەن. ھەتتا تايلاند ھۆكۈمىتى پۇقرالىرىنىڭ بۇخىل قىلمىشىنى قوللاپ ئەرلەرنىڭ جىنىس ئۆزگەرتىشىنى قانۇنلاشتۇرغان. شۇنىڭ جازاسى سۈپىتىدە تايلاند ئاسىيادىكى ئەيدىز كېسەللىكىنىڭ مەركىزىگە ئايلانغان. ئۇنىڭدىن باشقا، مۇشۇ خىلدىكى ئاپەت خاراكتېرلىك سانلىق مەلۇماتلاردىن يەنە تالايلاپ كەلتۈرۈش تامامەن مۇمكىن. ئەمما مۇلاھىزىمىز ئۇنىڭ ئۇستىدە ئەمەس، بۇ پەقەت ئادەملىك سۈپىتىنى يوقاتقانلار ئۇستىدىكى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئىسلام ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كىچىككىنە دەللىمىز، خالاس. بۇئەسىردىكى ئادەملەر بۇ جەھەتتە ئادەملىك سۈپىتىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالدى. ئىنسانلاردىكى جىنسىيەت توغرىسىدىكى پەن، تەتقىقات، بۇزۇقچىلىق، شەرمەندىلىك، سودا قاتارلىقلارنىڭ ئۆزئارا بىرلىشىپ كەتكەنلىكى ھەم ئۇنىڭ دۇنياۋى يۈزلىنىش بوپقالغانلىقىنى ئويلىسام تېنىم شۇركىنىدۇ. ئىنسانلار ئۆز قىلمىشى ئارقىلىق ئىككىنچى قېتىملىق توپان بالاسىنى چىللاۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەپقالىمەن. ئۆتمۈشتە ئەجدادلىرىمىز زامان بۇزۇقچىلىقلىرىدىن زاھىدلىق ئارقىلىق ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقانكەن، بەلكىم ھازىرقى بۇزۇقچىلىقلاردىن زاھىدلىق ئارقىلىقمۇ ساقلانغىلى بولماسلىقى مۇمكىن.

ئىنسانلار ئۆز تەقدىرىگە ئۆزى مەسئۇل، ئۇ مەيلى ئادەم سىياقتا ياشىسۇن ياكى ئىبلىس شەيتان سۈپىتىدە ياشىسۇن، ئۇنى ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۈنكى بۈگۈنكى ئادەملەرگە ياخشى سۆز تەسىر قىلمايدۇ، ئۇلارنىڭ قەلبىنى ھەقىقەت ئېرىتەلمەيدۇ. خۇددى: «قۇرئان كەرىم» دە دېيىلگەندەك: «ئۇلارنىڭ كۆزى ھەقنى كۆرۈشتىن كوردۇر، قۇلىقى ھەقنى ئاڭلاشتىن گاستۇر». مۇشۇلارنى يېزىۋېتىپ دېگەنلىرىنىڭ ئوقۇرمەنلەرگە ياقمىدىغان - ياقمايدىغانلىقى ھەققىدە ئويلاپ قالدىم. بەلكىم مەنمۇ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە «زامانىنى چۈشەنمەيدىغان» قالاقلاردىن بولغاندىمەن. ئەمما بۇنىڭغا ئەپسۇسلانمايمەن، بەلكى بۇ قالاقلىقنى بىر ئۆمۈر ئۆزۈمگە ھەمراھ قىلىشقا رازىمەن. ئادەملەر تارىختىن بۇيان ھەقىقەت بىلەن قارشىلىشىپ ياشاپ كەلدى، ئەمما ھەقىقەتنىڭ نۇرىنى ئىنسانلارنىڭ قارشىلىقى ئۆچۈرۈۋېتەلمەيدۇ. ئۇنىڭغا ئېھتىياجلىقلار شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئادەملىك قىممىتىنى قوغدايدۇ ھەم جۇلالاندۇرىدۇ. شۇڭا، بىرەر ئۇقۇم، نەزەرىيە توغرا بولىدىكەن، ھامان ئۇنىڭ قوللىغۇچىلىرى بولىدۇ. ئۇنىڭغا قارشى چىققانلىق ھەرگىزمۇ شۇ توغرا نەزەرىيە، ئۇقۇملارنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ.

ئادەم ئىندىۋىدۇئال مەخلۇق، ئۇنىڭ ئىندىۋىدۇئاللىقى دۇنيانىڭ زىننىتى. بىراۋنىڭ باشقىلارنى دوراش مەجبۇرىيىتى يوق، ئەمما جەمئىيەتتە ئېقىم شەكىللەنگەندە، كىشىلەردە ئېقىمغا ئەگىشىش مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى شەكىللىنىدۇ. بۇ خىل تۇيغۇ دەل كىشىلىك خاراكتېرنى ئۆلتۈرۈدىغان ئاستا خاراكتېرلىك زەھەردۇر. كىشى ئۇنىڭ بىلەن يۇقۇملانغاندىن كېيىن، ئادەملەر ئۆزىنىڭ دېگەنلىرى، قىلغانلىرىدا باشقىلارنىڭ باھاسىنى ئۆزىگە ئۆلچەم قىلىپ، بىرخىل پرىنسىپسىزلىق ئىچىدە ياشايدۇ. تاۋار مەدەنىيىتى بىلەن تەڭ تۇرمۇشىمىزغا سىڭىپ كىرگەن ئىلان تەشۋىقاتى بۈگۈنكى دەۋر كىشىلىرىنىڭ خاراكتېرىگە تەسىر كۆرسىتىپ كېلىۋاتقان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى. ئىلان تەشۋىقاتى ئەكەلگەن پسىخىك تەشۋىش ھەم مودا قوغلىشىش ئېڭى كىشىلەردە ئۆز-ئۆزىدىن خۇدۇكسىرەيدىغان، ئۆزئارا بەس تالىشىدىغان، ئۆزۈمچىل، مەنمەنچى، بەتخەج خاراكتېرنى شەكىللەندۈرۈپ قويدى. ئىلان تەشۋىقاتىدىكى ھاياسىزلىقلار بولسا، جەمئىيەتتىكى ئاتا-بالا، ئەر-ئايالالار ئوتتۇرىسىدىكى پەردىشەپنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىپ، كىشىلەرنى ھاياسىزلىققا كۆنۈشكە، ئۇنى ئىلمىيلىك قاتاردا قوبۇل قىلىشقا ئادەتلەندۈردى. بۇبىرخىل روھىي ئاڭقاۋلىق. ئۇنىڭدىن باشقا، 1960-يىللاردىن كېيىن ئىنسانلار ئۆگىنىشكە تېگىشلىك پەن تۈرى نەچچە يۈز خىلدىن ئېشىپ كەتتى، بۇ، ئىنسانلارنىڭ ئىجتىمائىي يۈكىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى. دېئېل كارنېگى يېتەكچى قىلغان مۇۋەپپەقىيەتشۇناسلىق ئىلمى مۇشۇ ئەسىردىكى يېڭىدىن پەيدا بولغان پەن تۈرىنىڭ بىرىدۇر. ئۇ يارانقان ئىجتىمائىي ئۇنۇم باشقا نەزەرىيىۋى پەنلەرگە قارىغاندا تېز ھەم كۆرۈنەرلىك بولغاچقا، ئۇ پۈتكۈل دۇنياغا كېڭەيدى. ئۇ ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئېپى ئىدى. كىشىلەرنىڭ بۇ پەنگە قىزغىن ئىشتىراك قىلىشى نەتىجىسىدە ئادەملەر خاراكتېرىنىڭ خاسلىقى، ئىزچىللىقى يوقالدى. ئىش ئاقتۇرۇش ئۈچۈن ساختىلىقنى ئۆزىگە ھۇنەر قىلىشقا ھەممە ئادەم ئادەتلەندى. كىشىلەر چىن نىيەتتە كۈلۈمسىرىمەيدىغان بولۇۋالدى. جەمئىيەتتە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت تورى بولۇش، ئۆزىمەۋجۇدلۇقىنى ساقلاش ھەم قوغداشنىڭ دەسمايىسىگە ئايلاندى. بۇ جەريانداا ئايالالارنىڭ كالتە يوپكىسى بىلەن كۈلكىسى زور ئۇنۇم يارىتتى. ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت چىنلىقىنى ئۆلچەم قىلمايدىغان بولۇۋالدى. ھەق - ناھەق مەسلىسى كىشىلەر ئىلگىرىكىدەك كۆڭۈل بۆلىدىغان ئەركەكلەرنىڭ ئىمتىيازى بولۇشتىن قېپقالدى. ھەق - ناھەققە ھېچكىم پەرۋا قىلمايدىغان، «سەن ياخشى، مەنمۇ ياخشى، كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى ياخشى» دەيدىغان غەيرىي قاراش ئىجتىمائىي كەيپىياتقا ئايلىنىپ قالدى. بۇ، مۇشۇ دەۋر ئادەملىرىنىڭ ئەڭ چوڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى، بۇ بىر دۇنيا خاراكتېرلىك ئىجتىمائىي كېسەل، بۇنىڭ جىنايەتكارىمۇ ئادەملەر، قۇربانىمۇ ئادەملەردۇر.

ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل يۈكسەكلىكى ھەم ھېسسىيات سەزگۈرلۈكى بىلەن ھايۋانلاردىن پەرقلىنىدۇ. ئورگانىك قۇرۇلما ھەم ھېسسىياتى جەھەتتىن ئادەملەر ماركس ئېيتقاندەك، يەنىلا ھايۋان. ئادەملەردە بار بولغان بىئولوگىيىلىك تەلەپلەر ھەم ھېسسىي سېزىمچانلىق ئوخشاشلا ھايۋانلاردىمۇ بار. ئادەملەردىكى بىر-بىرىنى ياخشى كۆرۈش، ۋاپادارلىق ئىت-ئېشەكلەردىمۇ تېپىلىدۇ. ئەمما ئادەم مەنىۋى تەلەپ جەھەتتىن ھايۋاندىن پۈتۈنلەي پەرقلىنىدۇ. ھايۋانلار ئادەملەر ئېھتىياجلىق بولغان مەنىۋى موھتاجلىققا مەڭگۈ موھتاج بولمايدۇ، ئۇلار موھتاج بولغاندىمۇ ئۇنى ئادەملەردەك قاندۇرالمىشى ناتايىن. ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ مەنىۋى

ئېھتىياجىنى ئەقىل يۈكسەكلىكىگە تايىنىپ قانداۋرىدۇ. ئىنسانىنى ئىنسانلىق شان-شەرىپىگە، ئەرشتىكى پەرىشتىلەرنىڭ سەجدىگاھىغا ئېرىشتۈرگىنى ئىنسانلاردا ياخشى بىلەن ياماننى، توغرا بىلەن خاتانى، ھەق بىلەن باتىلنى پەرق ئېتەلىگۈدەك ئەقلىي ئىقتىدار ھەم ئۇنى قوبۇل قىلىدىغان، رەت قىلىدىغان ھېس-تۇيغۇنىڭ بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. شۇڭا ئادەم تەبىئەتتىكى ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بىراق ئادەمدىكى ئەقىل توغرا يولغا ئىشلىتىلمىگەندە، ئۇ ھايۋاندىنمۇ بەتتەر مەخلۇقتۇر. قەلبى نىجاسەت بىلەن تولغاندا بولسا، ئۇ شەيتانغىمۇ دەرس بېرەلەيدىغان پىرقىدۇر. بۈگۈنكى دۇنيادىكى قىرغىنچىلىق، زوراۋانلىق، تەپرىقىچىلىق، دىنسىزلىق، بىدئەتلىك، ھەرخىل بۇزۇقچىلىقلارنىڭ ھەممىسى ئىنسانىيەت ئەقىل-پاراسىتىنىڭ ئىختىراسى سۈپىتىدە تۇرۇپتۇ. بۈگۈنكى ئىنسانلار ئۆزلىرىدىكى بىئولوگىيىلىك ئېھتىياجىنى يۆنىلىش قىلىپ ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. بۈلارنىڭ ئۆزىلا ئىنسانلىق شان-شەرىپى ئۈچۈن ئېتەرلىك ھاقارەت. ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى ئۆزلىرى ئىختىرا قىلغان مەدەنىيەت، سەنئەت بايرىقى ئاستىدىكى بۇزۇقچىلىقلاردىن ئىزدەپ كېلىۋاتىدۇ. ھوللىۋود فىلىملىرىدىكى كۆرۈنۈشلەر، ئارتىسلار يارانقان ساختا تۇرمۇشنىي چولپانلارغا چوقۇنغۇچىلار رېئاللىققا ئايلاندۇردى. سەنئەتكارلارغا بولغان قارىغۇلارچە چوقۇنۇش ئەۋج ئالغاندىن كېيىن ئامېرىكا، شىياڭگاڭ، ھىندىستان سەنئەتكارلىرىنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى، يۈرۈش-تۇرۇشى، كىيىنىشى، ئۇلار يارانقان ئوبرازلار بىرتۇركۈم زامان تەلۋىلىرىنى يېتىشتۇردى. ئۇلار شۇلاردەك ياشاشقا، شۇلاردەك قىلىنشقا ئىنتىلدى. ئۇلار ئۆزلىرى چوقۇنۇۋاتقان چولپانلارنى خۇدادىن ئارتۇق بىلدى. بۇ جەھەتتە ئايالالارنىڭ تەلۋىلىكى كىشىنى سەسكەندۇرىدۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر قىسىم ئەر ناخشا چولپانلىرى، كىنو چولپانلىرى توي قىلسا نەچچە مىڭلىغان ئايال زاتى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشقا تەييارمىش. بۇ سۆزلەرگە جېكسون قاتارلىق غىلجىڭ ناخشىچىلارنىڭ پلاستىنكىلىرىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىكى شەرمەندە كۆرۈنۈشلەردىن بۇ گەپلەرنىڭ راستلىقىغا ئىشەندىم. بۇ ئەمەلىيەتتە چېكىدىن ئاشقان ئاسىيلىق ئىدى، بۇ ئاسىيلىق دەل ئادەملىكنىڭ چىن مەنىسىگە قىلىنغان ئاسىيلىق بولۇپ، ئۇلار ئادەملىكتىن تولىمۇ يىراقلاپ كەتكەچكە، ئۇنى ھېس قىلالمايدۇ. ئۇلار شۇ شېرىن چۈشى ئىچىدە دوزاخقا راۋان بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار دوزاخنى تاللۇالدى.

ئادەملەر بار، دۇنيا گەرچە شۇ دەرىجىدە تونۇغۇسىز، ئادەملەر ئادەملىكىدىن تولىمۇ يىراقلاپ كەتكەن بولسىمۇ، يەنىلا ھەقىقىي ئادەملەر بار. ئۇلار پەقەت ئىنتايىن ئاز ساندا، ئانا زېمىنىمىزدا تېخىمۇ شۇنداق. ئۇلارنىڭ مەۋجۇدلۇقى پەقەت ئۆزئەتراپىدىكى گۈمراھلىقلار بىلەن تىنىمسىز كۈرەش قىلىش ئارقىلىقلا ساقلىنىپ قالماقتا. ئۇلار ئاسىيلىققا ئوت ئاچالىغىنى ئۇچۇنلا ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى نامايان قىلماقتا. ئۇلارنىڭ چاقىرىقى، ئاگاھلاندۇرۇشى دۇنيا غەۋغالىرى ئىچىدە تولىمۇ زەئىپ بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يوقالمايدۇ. مەن مۇشۇ يېشىمغىچە تالاي چاقىرىقلارغا دۇچ كەلدىم. بۇ چاقىرىقلار ئىچىدە مەن ئەڭ ئالقىشلايدىغان ئىمان، ئېتىقاد، ئەخلاق ھەققىدىكى چاقىرىقلا قەلبىمدە دەسلەپ ئۇچقۇن چاققان بولسا، شۇ تاپتا كۈنسېرى ئۇلغىيىۋاتىدۇ. شۇنىڭدىن چۈشەندىمكى ھەم شۇنىڭغا ئىشەندىمكى، بۇ چاقىرىقلار ھامان بىر كۈنى يالقۇنغا ئايلىنالايدۇ، شۇنداقلا ئادەم ئەمەسلەرنى كۈل قىلىۋېتەلەيدۇ.

2001-يىل 23-ئۆكتەبىر، شەھىرى ئۈرۈمچى

ئاپتور: خوتەن ۋىلايەتلىك مەۋرىي مەھكىمىنىڭ تىلماچى(M1)

«شنجاڭ مەدەنىيتى» ژۇرنىلى مۇھەررىرلىرىنىڭ تەھرىرلىك مەسئۇلىيىتى نومۇرى

باش مۇھەررىر: قۇربانماموت(M1) مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت(M2)